

## Рівні методології у дослідженні проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (останньої чверті XX – початку XXI століття)

Н. С. Васиньова

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»  
кафедра публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами, м. Старобільськ, Україна  
Corresponding author. E-mail: ned1235@mail.ru

Paper received 24.03.17; Accepted for publication 05.04.17.

**Анотація.** У статті на підставі аналізу та узагальнення праць учених визначено сутність поняття «методологія», систематизовано завдання (функції) методології педагогічного дослідження. Основною ідеєю статті є аналіз і систематизація структури методологічних основ науки, яка складається з чотирьох рівнів методології. Названий аспект розкривається на прикладі конкретної наукової проблеми, пов'язаної з розвитком теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть XX – початок XXI століття). Практичне значення дослідження полягає в тому, що представлений фактологічний матеріал, висновки можуть слугувати підставою для визначення подальших напрямів науково-педагогічних досліджень у галузі теорії та практики управління освітніми установами.

**Ключові слова:** методологія, методологія наукового дослідження, рівні методології, розвиток теорії управління, вищі навчальні заклади.

**Вступ.** Ефективність розвитку як усієї педагогічної науки, так і ефективність проведення окремого педагогічного дослідження залежить від рівня розвитку й цілісності всіх рівнів методології педагогіки. Розробка методології – це обґрунтування проекту майбутнього педагогічного дослідження. Обґрунтована й реалізована методологія дозволяє досліднику отримати нове наукове знання [1, с. 91]. Теорія управління вищими навчальними закладами є складним і багатогранним явищем. Головними вимогами до оцінки стану розвитку теорії управління є комплексний характер, систематичність, орієнтованість у майбутнє, наукова обґрунтованість. Усвідомлення сутності досягнень того часу, аналіз причин зміни пріоритетів управління, виявлення тенденцій розвитку зазначеного історичного періоду є не тільки важливим, але й необхідним для вирішення завдань удосконалення управління вищою освітою, забезпечення її якості та інтенсивного розвитку.

Важливою складовою педагогічної науки й практики є управління педагогічними системами, їх постійне реформування й удосконалення, але будь-яке нововведення повинно враховувати попередні досягнення. По-перше, щоб не повторювати вже зроблених помилок, по-друге, – не йти хибним шляхом. У цьому сенсі доцільним є аналіз і узагальнення проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні на різних історичних етапах. Таким чином, для забезпечення глибокого й об'єктивного аналізу означеної проблеми ключовим завданням є розробка наукового інструментарію.

Актуальність вирішення зазначеної проблеми зумовлюється тим, що в педагогічній науці значна увага приділяється розробці загальних проблем методології історико-педагогічних досліджень, окремим аспектам історії розвитку теорії управління, але комплексне вирішення цієї проблеми ще не знайшло свого висвітлення. У зв'язку з цим нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Розглянути систему методів, використовуваних в історико-педагогічних дослідженнях.

2. Підібрати оптимальні методи дослідження для вирішення поставленої проблеми та систематизувати їх.

**Короткий огляд публікацій з теми.** Методологія дослідження широко представлена багатьма українськими та зарубіжними вченими. Фахівцям відомі роботи В. Загвязинського, А. Новікова, І. Пригожина, М. Скаткіна, Е. Юдіна, у яких розглянуто загальні проблеми методології, питання філософії та системного підходу. Наукові праці О. Адаменко, А. Антонової, Ю. Бабанського, Л. Ваховського, В. Краєвського, В. Курила, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, В. Ортинського, Є. Хрикова, О. Шевченко присвячені обґрунтуванню методологічних підходів в історико-педагогічних дослідженнях.

**Метою статті** є обґрунтування методологічних засад дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті XX – початку XXI століття.

**Матеріали й методи** відповідають поставленим завданням та меті, передбачають використання загальнонаукових теоретичних методів і підходів (опис, аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення), а також контент-аналізу наукових публікацій.

**Результати та їх обговорення.** Принциповим для визначення методологічних засад нашого дослідження є тлумачення сутності поняття «методологія». Існує досить багато відповідей на питання про те, що таке методологія. Отже, виникає потреба в уточненні раціонального змісту поняття. Залежно від рівня розгляду методологію розуміють по-різному. У науковій літературі простежується неоднозначність визначення цього поняття (у вузькому й широкому сенсі). Отже, у широкому розумінні методологія – це:

- сукупність найбільш загальних, насамперед світоглядних принципів у їх застосуванні до вирішення складних теоретичних та практичних завдань, це світоглядна позиція дослідника [2];

- система принципів і способів побудови теоретичної та практичної діяльності; філософське вчення про метод наукового пізнання і перетворення світу [3].

У вузькому трактуванні методологію слід розуміти як:

- теорію про принципи, форми й способи конкретної науково-дослідної діяльності [3];
- вчення про методи наукового дослідження [4, с. 74 – 82];
- вчення про метод, наука про побудову людської діяльності [5];
- науку про найбільш загальні шляхи пізнання дійсності. Вона являє собою в цілому філософське знання, що містить знання про найбільш загальні закономірності буття, відношення буття і свідомості, природи й сутності людини [6, с. 389];
- вчення про методи пізнання, які обґрунтовують вихідні принципи та способи їх конкретного використання у пізнавальній і практичній діяльності [7].

У психолого-педагогічних дослідженнях учені вказують на такі аспекти методології:

- 1) орієнтація на всебічне розкриття об'єктивної діалектики суперечливого розвитку процесу (явища) з допомогою категорій і знаків [8];
- 2) світоглядне тлумачення (інтерпретація) основ і результатів дослідження [9, с. 25];
- 3) сукупність цілей, підходів, пріоритетів, принципів побудови, форм і методів дослідження [10];
- 4) сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, які застосовуються в певній науковій галузі та вчення про методи пізнання і перетворення дійсності [11].

На основі узагальнення існуючих тлумачень визначаємо методологію як систему загальних умов (передумов), закономірностей і принципів побудови науково-пізнавальної діяльності.

З огляду на викладене вище слід зазначити, що уявлення про походження методології дає можливість визначити її цілі та основні характеристики. При побудові методології дослідження історії розвитку теорії управління вищими навчальними закладами важливо визначити основні її функції. Учені в процесі тлумачення методології педагогіки конкретизують її завдання (функції):

1. Забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у педагогічній науці (В. Гмурман).
2. Виокремлює способи отримання знань, які відображають педагогічну дійсність, що постійно змінюється (М. Данилов).
3. Оптимізує хід наукового дослідження з погляду одержання нового знання; регулює використання методів, засобів і прийомів у процесі пізнання і практики; узагальнює результати наукового пізнання в різних формах знання; формує загальні принципи й методи наукового дослідження (А. Прокопенко).
4. Спрямовує і зумовлює основний шлях, за допомогою якого досягається конкретна науково досліджувана мета (П. Коппін).
5. Допомогає введенню нової інформації у фонд теорії педагогіки (Ф. Корольов).
6. Визначає вихідні положення й способи наукового пізнання (закономірності розвитку науки; окремих явищ педагогічної діяльності; допомагає у формуванні апріорних й апостеріорних підходів до організації науково-дослідної діяльності; орієнтує дослідника на

визначення вихідних положень і сприяння в проектуванні конкретних освітніх проблем, що досліджуються (П. Сікорський).

7. Забезпечує всебічне отримання інформації про досліджуваний процес або явище; створює систему інформації, що спирається на об'єктивні факти й логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання (М. Скаткін).

Зазначені завдання (функції) методології дозволяють зробити висновок про те, що методологія педагогіки – це концептуальне обґрунтування мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної й систематизованої інформації про педагогічні процеси та явища. Справедливою є думка Є. Хрикова, який зазначає, що методологія педагогічного дослідження дозволяє досліднику вирішити три завдання: 1. Визначити, що буде робити дослідник – які джерела вивчати, які емпіричні факти збирати, яку експериментальну систему впроваджувати. 2. Обґрунтувати, чому він буде це робити (це зумовлюють методологічні принципи, які обирає учений). 3. Визначити, як він це буде робити – які методи й методики він буде використовувати.

Як показав аналіз наукової літератури – методологія педагогіки накопичила справді науковий потенціал, розробила систему нормативного, інструментального знання про форми та способи зв'язку педагогічної науки з практикою та з іншими науками. Це означає, що без методологічних знань неможливо обґрунтовано, грамотно провести педагогічне дослідження.

Предмет нашого дослідження містить складне та багатогранне явище, на яке впливають різні чинники, тому здійснення його аналізу неможливо без залучення широкого спектра знань не тільки педагогіки та управління, але й суміжних галузей – філософії, історії, соціології. Дослідження розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні передбачає врахування її особливостей, специфіку та вимагає застосування міждисциплінарної теоретико-методологічної бази. Необхідним є розглянути систему методів, що застосовуються в педагогічних дослідженнях, підібрати найбільш оптимальні для вирішення поставленої проблеми, а також систематизувати та надати шляхи застосування кожного з них.

Отже, методологічні принципи є засобом наукової діяльності, спрямованою на розгляд об'єкта у визначених межах його пізнання. Тому використання методологічних підходів до дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами дозволяє: набути нові знання, логічні засоби вивчення дійсності, яка постійно розвивається; розробити обґрунтовану систему критеріїв аналізу та оцінки, що дозволяє побачити рівень розвитку теорії управління, з'ясувати основні тенденції розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні означеного періоду. Зазначимо, що про розвиток теорії управління вищими навчальними закладами свідчать певні фактори: розробка управлінської термінології; поява нових ідей і теорій; наукове обґрунтування концепцій, теорій управління; світове визнання її теоретичних досягнень; розробка багатоваріантних шляхів вирішення управлінських проблем; розвиток технологій педагогічних досліджень, зв'язок досліджень

з потребами практики; зростання числа управлінських видань, комплексних колективних тем дослідження, кількості вчених, спеціалізованих рад із захисту дисертацій; відповідність теорії управління вищим навчальним закладом в Україні прогресивним світовим тенденціям. Отже, якість результатів дослідження зазначеної проблеми залежить від правильно застосованих засобів та методів пізнавальної діяльності, від методологічних основ дослідження – наукового інструментарію.

Для побудови моделі наукового дослідження з історичної тематики та вивчення з різних сторін розви-

тку певної проблеми ми будемо спиратися на структуру методологічних основ науки, яка складається з чотирьох рівнів методології – філософський, рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження, рівень конкретно-наукової методології, методики й техніки дослідження [12, с. 64 – 68]. Визначені нами методологічні основи дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті XX – початку XXI століття систематизовано в табл. 1.2.

Рівні методології	Методологічні засади
Філософський рівень	<ul style="list-style-type: none"> <li>• діалектика;</li> <li>• теорія пізнання</li> </ul>
Рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження	<ul style="list-style-type: none"> <li>• системний підхід;</li> <li>• парадигмальний підхід</li> </ul>
Конкретно-науковий рівень	<ul style="list-style-type: none"> <li>• підхід до визначення видів та кількість джерел;</li> <li>• підходи в тлумаченні внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на розвиток педагогічної теорії та практики;</li> <li>• принцип руху дослідження від наративу (опису) до аналізу, від аналізу до прогнозування розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні;</li> <li>• принципи, закони та закономірності розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні;</li> <li>• теоретичні засади взаємозв'язку історії педагогіки та сучасності</li> </ul>
Технологічний рівень (методики й техніки дослідження)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• методи збору, узагальнення та систематизація інформації;</li> <li>• метод понятійно-термінологічного аналізу;</li> <li>• контент-аналіз, монографічний і вибірковий методи;</li> <li>• генетичний метод;</li> <li>• порівняльно-історичний метод</li> </ul>

Таблиця 1.2. Методологічні засади дослідження проблеми розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть XX – початок XXI століття)

Таким чином, реалізація методології дослідження передбачає визначення етапів, завдань, технологій дослідницької діяльності. На орієнтаційному етапі доречно провести аналіз тематики публікацій, цілей статей, характеристик їх авторів і напрацювання методології подальшого змістовного аналізу. На другому – проаналізувати зміст публікацій з розробленої методології. Методологічні основи дослідження визначають його стратегію. Якість і достовірність отриманих результатів значною мірою залежить від технологічної реалізації цієї стратегії – від формування бази джерел та методики її вивчення. Розглянуті методологічні основи дослідження дозволяють отримати нове знання в науці й досягти мети нашого дослідження.

**Висновки.** Уся сукупність запропонованих методологічних підходів аналізу історії розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті XX – початку XXI століття становить цілісну чотирирівневу модель: філософський

рівень методології, рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження, конкретно-науковий рівень і технологічний рівень (методики й техніки дослідження). Таким чином, ефективність розвитку як усієї педагогічної науки, так і ефективність проведення окремого педагогічного дослідження розвитку теорії управління вищими навчальними закладами залежить від рівня розвитку, визначення сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, правильного їх використання й цілісності всіх рівнів його методології. Поданий матеріал не претендує на повноту й завершеність у розробці методології дослідження до аналізу розвитку теорії управління вищими навчальними закладами. Перспективи подальшого дослідження полягають у роз'ясненні, обґрунтуванні шляхів використання методів дослідження й застосування розроблених теоретико-методологічних основ пізнавальної діяльності при аналізі розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті XX – початку XXI століття.

**ЛІТЕРАТУРА**

1. Методологічні засади педагогічного дослідження : моногр. / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курило, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 248 с.
2. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1986. – 151 с.
3. Краевский В. В. Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. – 244 с.
4. Макаев В. В. К вопросу о методологии педагогического исследования / В. В. Макаев // Технология развития педагогического творчества. – Пятигорск, 1994. – С. 74 – 82.
5. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком інтер, 2008. – 1040 с.

6. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова] – М. : Большая рос. энцикл., 1993. – 1376 с.
7. Рузавин Г. И. Методология научного познания : учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 287 с.
8. Ортинский В. Л. Методика і методи педагогічного дослідження / В. Л. Ортинський // Педагогіка вищої школи : навч. посібник для студ. ВНЗ. – К., 2009. – С. 40 – 53.
9. Чуприна Н. В. Методологія сучасних наукових досліджень : [навч. посібник] / Н. В. Чуприна. – К. : КНУТД, 2009. – 246 с.
10. Гетманцева Н. Д. Методологія наукових досліджень : навч. посібник для магістерських програм „Менеджмент корпорацій (АТ)” та „Менеджмент малого бізнесу” / Н. Д. Гетманцева. – К. : КНЕУ, 2009. – 516, [4] с.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
12. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность / Э. Г. Юдин. – М. : Эдиториал УРСС, 1997. – 444 с.

#### REFERENCES

1. Methodological bases of pedagogical research: monograph / auth. coll.: E. M. Hrykov, O. V. Adamenko, V. S. Kurylo and oth. ; under gen. ed. V. S. Kurylo, E. M. Hrykov; State inst. „Luhan. nat. un-ty named after Taras Schevchenko ”. – Luhansk : Edition SI „LNU named after Taras Schevchenko”, 2013. – 248 p.
2. Skatkyn M. N. Methodology and methodic of pedagogical researches / M. N. Skatkyn. – M. : Pedagogy, 1986. – 151 p.
3. Kraevskij V. V. Methodology and methodic of pedagogics: manual for teachers-researchers / V. V. Kraevskij. – Cheboksary : Publ. Chuvash, un-ty, 2001. – 244 p.
4. Makaev V. V. To the question about methodology of pedagogical research / V. V. Makaev // Technology of pedagogical creativity development. – Pyatigorsk, 1994. – P. 74 – 82.
5. Encyclopedia of education / main ed. V. H. Kremen ; Acad. of ped. sc. of Ukraine. – K. : Urincom inter, 2008. – 1040 p.
6. Russian pedagogical encyclopedia / [under V. P. Manuylov ed.] – M. : Big Russ. encycl., 1993. – 1376 p.
7. Ruzavin G. I. Methodology of scientific cognition: textbook for high schools. – M. : UNITY –DANA, 2009. – 287 p.
8. Ortynski V. L. Methodology and methods of pedagogical research/ V. L. Ortynsky // Higher school Pedagogics : a manual for university students. – K., 2009. – P. 40 – 53.
9. Chuprina N. V. Methodology of modern scientific research : [textbook] / N. V. Chuprina. – K. : KNUTD, 2009. – 246 p.
10. Hetmantseva N. D. Methodology of scientific research: textbook for master’s programs „ Management of corporations (SC)” and „ Management of small business” / N. D. Hetmantseva.– K. : KNEU, 2009. – 516, [4] p.
11. Honcharenko S. U. Ukrainian pedagogical dictionary / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 374 p.
12. Yudin E. G. the Methodology of science. Consistency. Activity / E. G. Yudin. – M. : Editorial URSS, 1997. – 444 p.

#### Уровни методологии в исследовании проблемы развития теории управления высшими учебными заведениями (последней четверти XX – начала XXI века) в Украине

**Н. С. Васинёва**

**Аннотация.** В статье на основании анализа и обобщения работ ученых определена сущность понятия «методология», систематизированы задачи (функции) методологии педагогического исследования. Основной идеей статьи является анализ и систематизация структуры методологических основ науки, которая состоит из четырех уровней методологии. Названный аспект раскрывается на примере конкретной научной проблемы, связанной с развитием теории управления высшими учебными заведениями в Украине (последняя четверть XX – начало XXI века). Практическое значение исследования заключается в том, что представленный фактологический материал, выводы могут служить основанием для определения дальнейших направлений научно-педагогических исследований в области теории и практики управления образовательными учреждениями.

**Ключевые слова:** методология, методология научного исследования, уровни методологии, развитие теории управления, высшие учебные заведения.

#### Methodology levels in the study of problems of higher education institutions’ management theory development in Ukraine (the last quarter of the XX century - the beginning of the XXI century)

**N. S. Vasinoyva**

**Abstract.** On the basis of summarizing the works of the scientists the essence of the concept of «methodology» is determined, the tasks (functions) of pedagogical research methodology are systematized in the article. The main idea of the article is the analysis and systematization of the methodological science foundations’ structure, which consists of four methodological levels. This aspect is revealed on the example of a specific scientific problem associated with the higher education institutions’ management theory development in Ukraine (the last quarter of the XX century – the beginning of the XXI century). The practical significance of the study is that the presented factual material, conclusions can serve as the basis for determining the further directions of scientific and pedagogical research in the field of theory and practice of educational institutions management.

**Keywords:** methodology, methodology of scientific research, the levels of methodology, the development of the theory of management, higher education institutions.